

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

УДК 351.83

О. В. ЖАДАН

МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОГО МОНІТОРИНГУ СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВИХ ВІДНОСИН: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ФОРМУВАННЯ

Розкрито комплексний підхід до формування механізму державного моніторингу соціально-трудоових відносин. Визначено мету, завдання, принципи, заходи, спрямовані на безперервне спостереження і науковий аналіз найбільш актуальних процесів і явищ у сфері державного регулювання соціально-трудоових відносин.

Ключові слова: моніторинг, механізм державного моніторингу, соціально-трудоові відносини.

The paper discusses an integrated approach to formation of the mechanism for state monitoring of social and labor relations. The goal, objectives, principles and measures for continuous monitoring and analysis of the most pressing scientific processes and phenomena in the sphere of state regulation of social and labor relations are defined.

Key words: monitoring, state monitoring mechanism, social and labor relations.

Реформування економіки України вимагає істотної зміни системи соціально-трудоових відносин. Недосконалість податкової та соціальної політики, юридичних і організаційних форм господарювання перешкоджає впровадженню нових форм соціально-трудоових відносин. Зниження реальної заробітної плати та соціального захисту населення, надмірна диференціація доходів окремих соціальних груп, високий рівень бідності – усе це призводить до глибокого розшарування суспільства, що, у свою чергу, дестабілізує економічну та політичну ситуацію в країні, створює загрозу втрати керованості соціальними процесами в державі.

Розробка та обґрунтування державних механізмів функціонування системи соціально-трудоових відносин дозволяє через узгодження економічних і соціальних інтересів учасників трудового процесу сприяти досягненню необхідної рівноваги в суспільстві. При цьому вирішальне

значення набуває створення умов для зростання зайнятості населення, посилення трудової активності громадян, розвитку підприємливості та ділової ініціативи, впровадження надійних механізмів дотримання соціально-правових гарантій працівників з оплати та умов праці, соціального страхування.

Розвиток системи соціально-трудова відносин необхідно постійно контролювати з метою визначення вектора розвитку країни та формування своєчасних державно-управлінських рішень. Методом, що дозволяє це зробити, є моніторинг функціонування системи соціально-трудова відносин.

Теоретичним і прикладним аспектам розвитку системи моніторингу соціально-трудова відносин в Україні присвячено значну кількість наукових праць відомих вітчизняних учених, а саме: Д. Богині, О. Бондаренко, І. Бондар, В. Гейця, О. Грішньої, М. Долішнього, О. Іляш, А. Колота, Г. Осового, В. Петюха та ін. Разом з тим, за наявності великої кількості ідей, думок і пропозицій тривають наукові дискусії щодо організаційно-економічних аспектів розвитку державних механізмів дослідження кількісних та якісних характеристик соціально-трудова відносин.

Метою статті є обґрунтування комплексного підходу до формування механізму державного моніторингу соціально-трудова відносин, який включає визначення завдань, принципів, заходів, спрямованих на безперервне спостереження і науковий аналіз найбільш актуальних процесів і явищ у сфері праці, здійснення систематичної оцінки стану соціально-трудова відносин, забезпечення органів державного управління, місцевого самоврядування, соціальних партнерів аналітичними матеріалами, необхідними для прийняття необхідних управлінських рішень у соціально-трудова сфері.

Моніторинг є складним і багатоаспектним поняттям, що найчастіше ототожнюється зі статистичними та соціологічними дослідженнями. У соціально-трудова напрямі науки державне управління існує декілька підходів щодо його визначення. За найбільш розповсюдженим серед них він визначається як комплексну державну систему безперервного спостереження за фактичним станом справ у соціально-трудова сфері. При цьому в якості об'єкта спостереження визнається соціально-трудова сфера, а не складний комплекс відносин, що є її безпосереднім змістовним наповненням [2, с. 251; 4, с. 7].

Моніторинг соціально-трудова сфери в Україні здійснюється Міністерством соціальної політики України та Державною службою статистики України спільно з іншими центральними і місцевими органами виконавчої влади.

Збирання, обробка та передача статистичної інформації з моніторингу здійснюються на двох рівнях.

1. На регіональному рівні статистична інформація за затвердженими напрямками моніторингу формується територіальними органами Держстату

України, Міністерства соціальної політики України та інших державних органів виконавчої влади. Затверджені дані моніторингу територіальних органів зазначених міністерств та відомств у встановлені строки передаються територіальним органам статистики. Територіальні органи статистики формують зведені дані та передають їх у Держстат України та місцевим органам виконавчої влади.

2. На рівні держави статистична інформація за макроекономічними показниками й окремими напрямками моніторингу сформована відповідно до затвердженої системи показників на основі проведення державних і галузевих статистичних спостережень, передається Держстатом України в Міністерство соціальної політики України згідно з узгодженою з ним програмою та у встановлені строки [1, с. 309].

Організація моніторингових досліджень соціально-трудової сфери за окремими напрямками здійснюється на основі методологічних рекомендацій Держстату України за такими напрямками:

- аналіз економічної активності населення;
- вибіркове обстеження умов життя домогосподарств;
- комплексна оцінка бідності;
- моніторинг показників заробітної плати [3; 5–7].

Міністерство соціальної політики України та Держстат України здійснюють координацію діяльності органів державної влади, установ і організацій, що забезпечують ведення моніторингу соціально-трудової сфери. Вони готують щоквартальні звіти про стан соціально-трудової сфери, щорічно випускають збірники аналітичних і соціологічних матеріалів за результатами моніторингу та збірники за окремими напрямками моніторингу.

Особливості соціально-трудової сфери визначають проведення моніторингу одночасно на рівні окремих трудових колективів, підприємств та організацій і в цілому населення окремих регіонів та України.

Збирання, перевірка та первинна обробка інформації даних статистичної звітності підприємств здійснюється місцевими статистичними органами за затвердженою у Держстаті України технологією, які далі готують та направляють дані в Держстат України, Міністерство соціальної політики України.

Проаналізувавши організаційно-економічне забезпечення дослідження стану справ у сфері праці, слід констатувати, що формування механізму державного моніторингу соціально-трудових відносин потребує комплексного підходу. Не за всіма напрямками дослідження розроблено методичний апарат. Це, зокрема, стосується вивчення соціально-трудових відносин на підприємствах, проблем продуктивності, організації та нормування праці тощо.

Отже, механізм державного моніторингу соціально-трудових відносин повинен включати комплекс завдань, принципів, заходів, спрямованих на безперервне спостереження і науковий аналіз найбільш актуальних процесів і

явищ у сфері праці, здійснення систематичної оцінки стану соціально-трудових відносин, забезпечення органів державного управління, місцевого самоврядування, соціальних партнерів аналітичними матеріалами, необхідними для прийняття необхідних управлінських рішень у соціально-трудої сфері.

Грунтуючись на даному визначенні, метою механізму державного моніторингу соціально-трудоих відносин є виявлення змін, що відбуваються в системі соціально-трудоих відносин, попередження негативних тенденцій і оцінка соціально-економічної ефективності державної політики у сфері праці.

Серед основних завдань механізму державного моніторингу соціально-трудоих відносин слід виділити такі:

- отримання і вивчення інформації про реальні процеси в соціально-трудоих відносинах;
- аналіз, оцінка і виявлення причин зміни їх стану та структури;
- забезпечення отриманою інформацією відповідних організацій (органів державного управління, підприємств, громадян);
- підготовка рекомендацій щодо подолання негативних і підтримки позитивних тенденцій, що спостерігаються у системі соціально-трудоих відносин;
- розробка прогнозів для майбутніх державно-управлінських рішень.

Об'єктами даного механізму мають бути країна в цілому та її адміністративно-територіальні одиниці, галузі економіки, спеціально відібрані (базові) організації, соціально-демографічні та професійно-кваліфікаційні групи населення.

З метою запровадження комплексного підходу до формування механізму державного моніторингу соціально-трудоих відносин необхідно чітко визначити її організаційну структуру.

Загальне керівництво діяльністю з розробки, організації та ведення державного моніторингу соціально-трудоих відносин повинно здійснювати Міністерство соціальної України.

У його складі необхідно створити Аналітичний центр моніторингу соціально-трудоих відносин (далі – Аналітичний центр), основними завданнями якого мають бути:

- комплексне та систематичне дослідження процесів, що відбуваються у сфері соціально-трудоих відносин на національному та регіональному рівні;
- прогнозування розвитку соціально-трудоих відносин;
- забезпечення необхідною інформацією із соціально-трудоих питань органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Відповідно до поставлених завдань Аналітичний центр виконуватиме такі функції:

- організаційно-методичне забезпечення моніторингу соціально-трудоих відносин: визначення мети, учасників, показників, періодичності оновлення бази даних моніторингу;

- отримання первинної інформації про соціально-трудові відносини від Державної служби статистики України та НДІ соціально-трудових відносин Мінсоцполітики України;

- виявлення змін, що відбуваються у сфері соціально-трудових відносин, та факторів, що їх викликають;

- проведення порівняльного аналізу динаміки основних показників стану соціально-трудових відносин за видами економічної діяльності та регіонами;

- відстеження ходу реалізації програм розвитку соціально-трудової сфери;

- оцінка ефективності й повноти реалізації законів й інших нормативно-правових актів з регулювання соціально-трудових відносин;

- вивчення й поширення позитивного вітчизняного і світового досвіду державного і колективно-договірного регулювання соціально-трудових відносин;

- прогнозування розвитку соціально-трудових відносин;

- підготовка щоквартальних і щорічних інформаційно-аналітичних доповідей, експрес-оглядів для органів державної влади.

Аналітичний центр здійснюватиме моніторингові дослідження за такими напрямками: соціально-демографічні процеси; трудові ресурси та зайнятість населення; міграційні процеси у сфері трудових ресурсів; оплата праці; рівень і якість життя населення; охорона і забезпечення безпеки праці; соціальний діалог і соціальне партнерство; пенсійне забезпечення; соціальне страхування; соціальна допомога населенню; соціальне обслуговування.

З урахуванням обсягів виділяється фінансування та гостроти проблем соціально-трудового характеру Міністерство соціальної політики України щорічно визначатиме для Аналітичного центру склад робіт з моніторингу та терміни їх виконання.

Аналітичним центром за результатами моніторингових досліджень готуватимуться щоквартальні та щорічні аналітичні або інформаційно-аналітичні доповіді, експрес-огляди, що направляються на адресу Державної інспекції України з питань праці, Державної служби зайнятості, Державної служби з питань інвалідів та ветеранів України, Пенсійного фонду України, фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, Національної служби посередництва і примирення, всеукраїнських об'єднань професійних спілок і спілок роботодавців. Okремi аналітичні матеріали за конкретно заданою тематикою готуватимуться для підрозділів Міністерства соціальної політики України.

Державна служба статистики України відповідно до Програми надання даних для ведення моніторингу соціально-трудових відносин в електронному режимі передаватиме в Аналітичний центр зведені статистичні дані за всіма напрямками моніторингу (демографії та міграції населення, трудових ресурсів та зайнятості, умов і охорони праці, оплати праці, доходи населення, про фінансові результати діяльності організацій різних галузей економіки, про обсяги виробництва і реалізації продукції, втрати робочого часу тощо).

В Аналітичному центрі статистична інформація Державної служби статистики України конвертується і розміщується в базі даних з моніторингу соціально-трудої сфери. Ця база даних розміщується на сервері Міністерства соціальної політики України, що дозволяє, з одного боку, оперативно використовувати дані, що надходять для підготовки доповідей та експрес-оглядів з моніторингу, з іншого – забезпечувати доступ до цієї інформації всіх зацікавлених працівників підрозділів Мінсоцполітики, а також науково-дослідних установ у сфері праці.

Аналітичним центром спільно з Державною службою статистики визначатимуться базові організації, галузі економіки та бюджетної сфери, для яких розробляються спеціальні бланки встановленої форми, що входитимуть до державної системи статистичної звітності, а також інструкції щодо їх заповнення.

За дорученням Аналітичного центру територіальні підрозділи Державної служби статистики здійснюватимуть тиражування та розсилку форм статистичної звітності з моніторингу, а також консультування базових організацій щодо їх заповнення. Заповнені форми надходитимуть до Аналітичного центру, де відбуватиметься їх машинна обробка.

Форми статистичної звітності з моніторингу повинні бути побудовані таким чином, щоб по кожній базовій організації отримати в комплексі інформацію про працівників (чисельність, розподіл за кваліфікацією, статевовікову структуру, рівень освіти, підвищення кваліфікації, прийом на роботу і звільнення в розрізі причин), про робочі місця (ліквідовані і знову створювані), про оплату праці (рівень і диференціацію заробітної плати, розмір тарифної ставки першого розряду, рівень виконання норм праці відрядників, фонд оплати праці, його склад і структуру, суми надтарифних стимулюючих і компенсуючих виплат), про умови праці та різні види компенсацій за роботу у шкідливих умовах, травматизм та професійну захворюваність, про результати виробничо-господарської діяльності і фінансовий стан базових організацій.

При наявності достатнього фінансування в рамках моніторингу необхідно проводити також соціологічні опитування працівників та експертні опитування фахівців базових організацій. Соціологічні дослідження мають бути спрямовані на вивчення задоволеності працівників оплатою праці та рівнем життя своїх родин, виявлення намірів з приводу можливої зміни роботи і основних причин незадоволеності роботою. Необхідно також оцінювати соціальну напруженість у трудових колективах, причини, що її обумовлюють. Крім того, повинні вивчатися настрої працівників щодо членства у різних профспілкових організаціях, участі в обговоренні положень колективних договорів, думки працівників з приводу ролі профспілок і колективних договорів у регулюванні соціально-трудоих відносин в організаціях.

Експертні опитування повинні проводитись в організаціях реального сектора економіки з метою вивчення ситуації з підвищенням тарифної ставки

першого розряду і сформованого рівня питомої ваги тарифної частини заробітної плати, урахування думки керівників і фахівців базових організацій відносно тих показників, які слід використовувати в якості підстави для підвищення ставки першого розряду.

З метою забезпечення якості аналітичної роботи в рамках державного моніторингу соціально-трудових відносин необхідно розробити пакет методик:

- методику обробки та аналізу статистичних показників базових організацій за формами моніторингу;
- методику аналізу соціологічної інформації з моніторингу;
- методику короткострокового прогнозування розвитку явищ і процесів соціально-трудового характеру.

Також потребує розробки реєстр нормативних правових актів, що підлягають відстеженню в рамках моніторингу соціально-трудових відносин. До функцій Аналітичного центру слід також віднести вивчення міжнародного досвіду з регулювання проблем, аналогічних тим, які згідно з результатами моніторингових досліджень спостерігаються в соціально-трудовій сфері України.

Таким чином, моніторинг функціонування системи соціально-трудових відносин є важливою складовою ефективного функціонування держави. Чітка та зрозуміла концепція моніторингу системи соціально-трудових відносин дозволить забезпечити національну безпеку і соціальну стабільність у країні. Комплексний підхід до формування механізму державного моніторингу соціально-трудових відносин сприятиме підвищенню обґрунтованості та достовірності висновків, що містяться в доповідях та експрес-оглядах, підготовлених для органів державного управління, і є основою впевненості в аргументації необхідності прийняття рішень з проблемних питань розвитку державного регулювання соціально-трудових відносин.

Література:

1. *Грішнова О. А.* Економіка праці та соціально-трудові відносини : підручник / О. А. Грішнова. – К. : Знання, 2004. – 535 с.
2. *Есинова Н. И.* Экономика труда и социально-трудоые отношения : учеб. пособие / Н. И. Есинова. – К. : Кондор, 2003. – 464 с.
3. Інструкція зі статистики заробітної плати [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. *Колот А. М.* Формування та розвиток системи соціально-трудових відносин: інституціональні аспекти / А. М. Колот // Україна: аспекти праці. – 2008. – №3. – С. 5–13.
5. Методика комплексної оцінки бідності [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

6. Методика розрахунку індексів реальної заробітної плати [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

7. Методологічні положення класифікації та аналізу стану економічно активного населення [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Надійшла до редколегії 14.10.2014 р.

УДК 351

В. О. ДУБІНСЬКА

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРСТВА В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Проведено аналіз теоретичних засад дослідження політичного лідерства в державному управлінні. Описано структуру політичного лідерства. Розмежовано поняття “політичне лідерство” та “політична еліта”. Означено деякі особливості формування політичного лідера.

Ключові слова: політичне лідерство; політична еліта; бюрократія; управлінська діяльність; формування політичного лідера.

The analysis of the theoretical foundations of the study of political leadership in governance is made. The structure of political leadership is described. We delineated the concept of "political leadership" and "political elite." Author determined some features of the formation of a political leader.

Key words: political leadership; political elite; bureaucracy; management activities; formation of a political leader.

Результати функціонування політичної системи, прийняття і впровадження політичних рішень залежать від людей: від їх політичної активності й компетентності, їх ставлення до структур влади, здатності впливати на напрям діяльності інститутів влади. Саме людина (політичний лідер) є первинною в системі управління та суспільстві, тільки людина наділена свідомістю і здатністю самостійно брати участь у політичному житті, впливати на поведінку і становище інших людей, систем, зважаючи на свої інтереси. Феномен політичного лідерства в демократичних суспільствах є не тільки свідченням розвинутості демократичних інститутів, але й важливим аспектом самореалізації особистості в політичному та соціальному вимірі суспільства.